

УДК 81'373.7

Андрійчук Марина

(м. Острозь, Україна)

Національний університет «Острозька академія»

**ТЕОРЕТИЧНИЙ ДОРОБОК ВІТЧИЗНЯНИХ МОВОЗНАВЦІВ
В ГАЛУЗІ ФРАЗЕОЛОГІЇ**

У тезах прослідковується формування фразеології як самостійної науки на вітчизняному поприщі, в Україні. Розглянуто основні положення багатьох праць вітчизняних мовознавців: від створення ідеї фразеології як науки до сучасних досліджень.

Ключові слова: фразеологія, фразеологічна одиниця (ФО), стале словосполучення, лінгвістика, ідіоматичність.

В тезисах прослеживается формирование фразеологии как самостоятельной науки на отечественном поприще, в Украине. Рассмотрены основные положения многих трудов отечественных языковедов: от создания идеи фразеологии как науки до современных исследований.

Ключевые слова: фразеология, фразеологическая единица (ФЕ), устойчивое словосочетание, лингвистика, идиоматичність.

This paper traces the history of formation of phraseology as an independent science in Ukraine. The main statements of many national linguists' works are considered: from the period of creating the idea of phraseology as a science till modern researches.

Key words: phraseology, phraseological unit (PU), idiom, linguistics, idiomatization.

Перший значний вклад в науку про фразеологізми вніс український мовознавець, академік та педагог Білодід Іван Костьович, який присвятив кілька праць історії української літературної мови, зокрема фундаментальну монографію «Питання розвитку мови української радянської художньої прози», яка заклала

основи глибокого та всебічного вивчення фразеології на власне українському поприщі. Так, І.К. Білодід вважає, що становленню фразеології як галузі лінгвістики, сприяло, з одного боку, ґрунтовне дослідження синтаксичної природи словосполучень, і, з другого – висвітлення у стилістико-семантичному плані стійких комплексів слів. Визначивши за основні й обов’язкові дві ознаки ФО – відтворюваність і надслівність, – І. К. Білодід з колегами включають до фразеологічного складу всі сталі утворення, які утримуються в пам’яті, – «від ідіом, семантично еквівалентних слову, до прислів’їв і крилатих слів, що являють собою вираз «предикативної інформації» [7, с. 30].

Продовжуючи розглядати ФО, І. К. Білодід робить такі висновки: оболонка тієї самої ФО може зазнавати значних змін, тобто варіацій; полісемія ФО визначається тим, що фразеологізм, як і слово, виражає певне логічне поняття; фразеологічними синоніми вважають ФО, які позначають той самий предмет дійсності, виражають те саме поняття, відтіняючи різні сторони його, і при різній внутрішній формі і неоднаковому лексичному складі мають однотипне категоріальне значення, однакову семантичну сполучуваність зі словами оточення.

Питанням фразеології присвячені і поодинокі фрагменти в мовознавчих працях Л. А. Булаховського. Дослідженнями в області фразеології займалися і Г. М. Удовиченко, М. А. Жовтобрюх, Л. С. Паламарчук, М. М. Палинський, Л. Г. Скрипник, В. С. Ващенко та багато інших. Так, зокрема, М. А. Жовтобрюх вперше в українському мовознавстві чітко сформував поняття фразеологізму: ФО слід називати стійкі словосполучення, що сприймаються як одне ціле, як єдиний вислів або мовний зворот, неподільний на окремі частини без втрати його значення. Натомість, Л. С. Паламарчук займався укладанням академічних фразеологічних словників, у яких найповніше відображена загальноновживана фразеологія сучасної мови [8].

Великий фразеологічний доробок Скрипник Лариси Григорівни удосконалив основу для фразеологічної науки не лише української, а й іноземної. Особливу увагу Л. Г. Скрипник приділяє ФО з одним повнозначним словом, котрі вважає особливим роз-

рядом фразеології. Дехто з теоретиків фразеології виступає проти введення подібних стійких сполук до фразеологічного фонду мови. Проте ряд ознак цих одиниць – стійкість, відтворюваність, ідіоматичність значення, еквівалентність слову, синтаксична нерозкладність, здатність розвивати полісемію та інші, – дають підстави розглядати їх як фразеологічні [6, с. 98]. Натомість, М. І. Мостовий в підручнику “Лексикологія англійської мови”, розкриваючи питання фразеології, говорить про лексичну валентність як здатність слова входити до словосполучення при утворенні складного лексично-семантичного вмісту ряду слів.

На початку XXI століття новими аспектами у фразеології стають не лише нові напрями досліджень, а й більш фундаментальне висвітлення й раніше окреслених, але недостатньо опрацьованих, питань. На зміну структурно – семантичній парадигмі поступово приходить психокогнітивний аспект. З останніх робіт українських фразеологів він найбільш виразно представлений у працях О. О. Селіванової. Зокрема, у своєму підручнику «Сучасна лінгвістика. Напрямки та проблеми» О. О. Селіванова вперше у вітчизняній лінгвістиці систематизувала та проаналізувала головні напрями світового мовознавства, в тому числі й фразеології, представила як традиційні фразеологічні галузі дисципліни, так і нові галузі, що отримали поширення протягом останніх десятиліть [5, с. 246].

Разом з цим різко посилюється вивчення діалектної або ж ареальної фразеології, що супроводжується публікацією нових відповідних словників чи їх фрагментів (словники Г. Аркушина, Н. Бабич, А. Івченка, В. Ужченка, Д. Ужченка, М. Якіма та ін.). Сучасні мовознавці продовжують досліджувати питання фразеології, поглиблюючи та звужуючи досліджувану фразеологічну проблематику конкретної системи мови. Так, Г. В. Крайчинська, досліджуючи фразеологію польської мови, вперше у слов'янському мовознавстві вказує та розкриває роль назв грошових одиниць у формуванні загального фразеологічного значення. А в статті «Фразеологія у польських пареміологічних та лексикографічних джерелах» автор робить огляд нових фразеологічних праць в зазначених джерелах та здійснює опис діалектної фразеології польської мови [1].

Сучасний етап розвитку фразеології в Україні характеризується роботами, невеликими за своїми обсягами, які мають вузьку спеціалізацію та тематику, націлені на розв'язання однієї або кількох питань фразеології. Так, А.В. Марковська в науковій статті «Семантичні особливості фразеологізмів у різних варіантах англійської мови (лінгвокогнітивний аспект)» розглядає проблеми дослідження семантичних особливостей ФО, фразеологічного значення та внутрішньої форми у британському та американському варіантах [2].

С. О. Мірошник та А. О. Давиденко у спільній праці «Основні етапи використання фразеологізмів-зоонімів в англійській мові» приділяють увагу дослідженню характерних рис англійських ФО із зоосемічним компонентом, їхніх лексичних та семантичних особливостей, а також намагаються встановити закономірність функціональних змін, які супроводжують перенесення значень назв тварин, у неспоріднених мовах. Автори зазначають, що значення багатьох ФО є в якійсь мірі вмотивованими. Послаблення мотивації призводить до його більшої ідіоматичності [3, с. 87–92].

Ще однією цікавою працею є робота Н. Г. Скиби «Активні фразеотворчі процеси в українській публіцистичній і художній прозі кінця ХХ – початку ХХІ ст.», в якій мовознавець здійснює функціонально-стилістичний аналіз ФО. В ході дослідження Н. Г. Скиба виявила тісний зв'язок між динамікою суспільного життя та її відображенням у фразеології, яка найоперативніше реагує на позамовні чинники. Водночас, Т. П. Свердан в авторефераті «Усічення як тип структурно-семантичного варіювання і спосіб трансформації у фразеології» за дослідженими структурно-семантичними моделями повних варіантів підтверджує системний характер процесів варіювання, простежує складний і динамічний взаємозв'язок мовних ресурсів та позамовних реалій, визначає шляхи та способи усічення ФО». В праці відзначено більшу частину цього явища у фразеологізмах, побудованих за моделлю речення [4].

Процес формування фразеології як науки на вітчизняному ґрунті ще не закінчився, а лише набирає обертів. Історія формування легко прослідковується: від традиційних письменників до

сучасних мовознавців, котрі на початку ХХІ ст. продовжують поглиблювати знання в цій сфері. Однак, багато питань, що стосуються ФО, ще залишаються не до кінця відкритими та проаналізованими, а тому потребують подальшого опрацювання. А отже, мовознавці й досі мають поле для досліджень та поглиблення знань в сфері фразеології.

Література:

1. Крайчинська Г. В. Фразеологія у польських пареміологічних та лексикографічних джерелах / Галина Вацлавівна Крайчинська // Проблеми слов'янознавства (Problemy slov'ianoznavstva). – Вип. 52. – 2002. – С. 168–178.

2. Марковська А. В. Семантичні особливості фразеологізмів в різних варіантах англійської мови (лінгвокогнітивний аспект) / А. В. Марковська // Актуальні проблеми лінгвістики / Миколаївський Національний Аграрний університет. – Миколаїв : МНАУ, 2013. – С. 24–27.

3. Мірошник С. О., Давиденко А. О. Основні етапи використання фразеологізмів зоонімів в англійській мові / С. О. Мірошник, А. О. Давиденко. – Київ, 2011. – 142 с.

4. Свердан Т. П. Усічення як тип структурно-семантичного варіювання і спосіб трансформації у фразеології / Т. П. Свердан // Автореф. дис. канд. філол. наук. – Івано-Франківськ: Прикарпат. ун-т ім. В. Стефаника, 2003. – 20 с.

5. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Підручник / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля. – Київ, 2008. – 712 с.

6. Скрипник Л. Г. Фразеологія / Л. Г. Скрипник. – Київ : Видав. Наукова думка, 2003. – 280 с.

7. Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія / за заг. ред. академіка І. К. Білодіда. – Київ : Видав. Наукова Думка, 2003. – 178 с.

8. Фразеологічний словник української мови // за заг. ред. Паламарчук Л. С. – Київ : Наукова думка, 2003. – 984 с.